

tavlja baš u najrazvijenijim društvima, bi li ovo pitanje bilo suvišno ako bi moderno društvo riješilo problem etosa unutar svoje kulture i sličnima, nedvojbeno je vrijednost knjige upravo u otvaranju spomenutog dijaloga između različitih kulturno-religijskih tradicija, koji pokazuje postojanje elemenata dubokog poriva zajedničkog u biću čovjeka i etosa u obrascima njegovih kultura, što ohrabruje nade u bolji svijet solidarnosti, pravednosti i univerzalnosti.

Ivan Cifrić

Udo E. Simonis (Hg.)

WELTUMWELTPOLITIK

Grundriss und Bausteine eines neuen Politikfeldes

Ed. Sigma – Wissenschaftszentrum Berlin, Berlin, 1996, 324 str.

U istraživanjima i analizama u raznim znanostima susrećemo nedvojbene argumente o tendencijama globaliziranja promjena i procesa suvremenog svijeta. Pritom su prepoznatljivi specifični naglasci i aspekti tog procesa. Primjerice, u kontekstu procesa modernizacije ističu se globalizacijske posljedice (Giddens, 1990); rasprave o fordizmu/postfordizmu naglašavaju problem »fossilističkog« energetskog modela i »post-fordističke« Nimby kulture (Altvater, 1992:240); u kontekstu »teorije regulacije« (»pariške škole«) globalna razina naziva se »međunarodna konfiguracija« tj. »internacionalni režim« ili »ortodoksija nove međunarodne podjele rada« (A. Lipietz), što ne znači jedinstven poredak nego »globalnu regulaciju« kao odnos nacionalnih država (Y. Saillard). Međutim, nije riječ samo o socijalnim promjenama nego i o njihovim posljedicama koje su dovele do promjena i ugrožavanja okoliša globalnih razmjera. Sve je to utjecalo na propitivanje strategija zaštite i očuvanja okoliša i na njihovo mijenjanje (Bruckmeier, 1994). O tome je u posljed-

njih dvadesetak godina održano – osim dviju generalnih, u Stockholmu 1992. i u Riu 1994. – više tematskih svjetskih konferencija. Primjerice, ona o pučanstvu, u Kairu 1994., o klimi, u Berlinu 1995., o habitatu, u Istanbulu 1996., o hrani, u Rimu 1987. i 1996. godine itd. te brojni stručni i znanstveni skupovi regionalnog karaktera. Sve to govori da su dosadašnji odgovori na svjetsku ekološku i socijalnu – socijalnoekološku krizu nedostatni i nedovoljno djelotvorni. Nije više dovoljno naglašavati probleme i potrebu međunarodne suradnje nego je svijet upućen na stvaranje »svjetske ekološke politike«.

To ne znači da se dosad nije o tome razmišljalo i pokušavalo barem sektorski stvarati svjetsku ekološku politiku. U knjizi *Weltumweltpolitik* s podnaslovom »Nacrt i temelji novog političkog polja«, upravo je o tome riječ. U njoj se daju obrisi i temelji novog promatranja ekoloških problema u ekonomskom i socijalnom kontekstu. Autori ovog zbornika Simonisovi su nekadašnji praktikanti, doktorandi i asistenti na Katedri za istraživanja ekološke politike na Znanstvenom centru u Berlinu.

U govoru početkom 1991. godine predsjednik Bush je iduće stoljeće označio kao početak »novog svjetskog poretka« (s mirom, sigurnošću, slobodom i državnom pravdom), tj. kao američko stoljeće (Kreutzberger, 1992:259), a na svjetskoj konferenciji u Riu 1992. godine ističe: »Naš stil života nije za raspravu«. Time se potvrđuje ustrajnost u ostvarivanju civilizacijskog modela i njegov nastavak. Iduće stoljeće neki nazivaju »ekološkim stoljećem«, drugi krajem komunizma i »stoljećem demokracije« itd. Kako god ga nazivali, oblikovanje novog svjetskog poretka izaziva različite predodžbe o našoj bliskoj budućnosti koje nikada dosad, osim utopijskim idejama, nisu toliko isticale globalnu dimenziju. Ali također era ekonomskog, socijalnog i ekološkog globalizma započinje u uvjetima dosad neviđenih nesigurnosti, a istodobno i procesa

»fragmentacije« (Bruch i Krebs, 1996). Nedvojbenu su opravdani napori znanstvenika i političara koji rade na utemeljenju globalne svjetske ekološke politike. Pristupi takvoj politici mogu biti dvojaki. S jedne strane postoje zastupnici svjetskog poretka s »organima« koji bi imali veće kompetencije na svjetskoj razini (vidi: Suppek, 1973) ili barem u nekim sektorima, kao što je proizvodnja i saniranje atomskog materijala (Attali, 1996). Slično političkoj razini, na etičkoj razini postoje zahtjevi za oblikovanjem jedinstvenih moralnih osnova – tzv. »svjetskog etosa«, koji bi omogućio preživljavanje čovječanstva (Küng, 1990). S druge strane postoje zastupnici stvaranja svjetskih modela u najznačajnijim ekološkim područjima kao što je klima, tlo, voda itd. koji bi u nastavku civilizacijske paradigme korigirali prije svega njezin ekonomski model. Na tom tragu su i raznoliki pristupi u ovom zborniku.

U kontekstu globalizacije ekoloških problema i njihovog socijalnog, ekonomskog, kulturnog i drugog utemeljenja postavlja se pitanje što je to »svjetska ekološka politika« (*Weltumweltpolitik*)? Zar i sada nemamo u okvirima OUN–a svjetsku ekološku politiku na način dobrovoljnosti pojedinih nacionalnih država u rješavanju pojedinih pitanja? O tome se u knjizi govori na način da se prezentiraju dosadašnji napori svjetske organizacije u donošenju različitih dokumenata (ponajprije konvencija) o pojedinim globalnim pitanjima. Za svjetsku ekološku politiku Simonis kaže: »Svjetska ekološka politika opisuje široki način percipiranja svjetsko-političkih procesa. Pored percepcijske razine namjerava izraditi i procesnu dimenziju, postupne promjene dosadašnjih nacionalnih i regionalnih ekoloških politika u svjetsku ekološku politiku«. Pretpostavke za to leže u dosad formuliranim osnovama pojedinih ekoloških problema; scenariji budućnosti izrazili su nužnost djelovanja i pojasnili ekološke opasnosti. Svjetska ekološka politika temelji se na

središnjem problemu nadolazećeg stoljeća, a to je, da nam se »bez ekoloških pravaka gospodarstva industrijskih zemalja prvog i drugog svijeta i bez energetske i resursno štedljivog održivog razvoja u zemljama u razvoju, trećem svijetu, čini unaprijed programirana ekološka katastrofa za cijeli svijet«. Nastavak potrošnje resursa vodi u ekološki kolaps s destabilizacijom odnosa među državama. Istina, problemi se mogu lokalnim i nacionalnim inicijativama ublažiti, ali ne i riješiti na globalnoj političkoj razini. Zato je, u doba porasta globaliziranja, svjetski ekološki problem najznačajniji problem i postaje središnjim pitanjem međunarodne politike. Promjena »smjera« je nužna ali i moguća. Na tim postavkama razmišljaju autori u svojim priložima. Svjesni su da svjetska ekološka politika nije manje kontroverzna od nacionalne, ali probleme vidi nešto drukčije.

Prvi dio knjige, pod naslovom »Nacrt« (*Grundriss*), napisao je Udo Simonis. Pored kratkog uvoda o knjizi, ovaj dio sadrži samo jedan prilog, pod naslovom: »Prevenција ili katastrofa?«. Polazi se od razlikovanja globalnih i lokalnih ekoloških problema. Globalni su prepoznatljivi kao promjene u atmosferi, u oceanima i na tlu. Njihovi se uzroci pripisuju (ne)posredno ljudskim aktivnostima, a za rješavanje posljedica – koje se odražavaju na prirodnu cirkulaciju materije u životnim zajednicama (u vodi i tlu) s utjecajem na gospodarstvo i društvo – potrebna je međunarodna kooperacija. U dosadašnjoj kratkoj povijesti globalne ekološke politike (osobito od 1972.) primjenjivana su različita strateška rješenja, kao što su: »negativne liste«, »tehnički propisi«, »prava korištenja«, »politika cijena«, »porezi i olakšice«, »certifikati«, »stope smanjivanja«, »nepovećanje proizvodnje«. Međutim, postoje dva otvorena pitanja: koje od spomenutih rješenja (ili u kombinaciji s nekim drugim) u konkretnim ekološkim uvjetima treba biti primijenjeno; trebaju li prevladavati (*Vorsorge*) »stra-

tegije prevencije» (*Präventivstrategien*) ili (*Nachsorge*) »strategije prilagođavanja« (*Anpassungsstrategien*)? Obje su moguće, barem ako je riječ o pitanjima klimatskih promjena, o oštećenjima ozonskog sloja, o smanjivanju šuma i biološke raznolikosti, o povećanju i izvozu opasnog otpada. Ako je riječ o klimi, prevencije su moguće, ali postupne, a prilagodbe skuplje, ali kasne. Simonis nas iscrpno informira glede spomenutih problema o nekim relevantnim pokazateljima te o dosadašnjim političkim mjerama oblikovanim međunarodnim konvencijama i skupovima. Glede klimatskih promjena, uzroci su razmjerno poznati, no posljedice u nama potiču nesigurnost: očekuje li se povećanje srednje temperature od 2C° ili 3.5C°, budući da to ima različite posljedice za razinu svjetskih mora. U prvom slučaju došlo bi do povećanja razine mora za približno 50 cm, a u drugom oko 95 cm, što bi značilo katastrofalne poplave mnogih područja i dolina rijeka.

Zanimljiv je i podatak o gubitku oko 20.4 milijuna hektara tropskih šuma. Ranije studije (FAO) procjenjivale su ove gubitke na 11.4 milijuna hektara. Gubici (sječa i izvoz, pretvaranje u obradive površine itd.), osobito u području Amazone, tim su veći jer se iskorjenjuju uvjeti života mnogih životinjskih vrsta. Tako zbog »manjkavosti u pravu korištenja« nastaje »manjkavost sposobnosti obnavljanja«. Slično je s gubicima tla. Pustinja se godišnje širi na približno 6 milijuna hektara šuma i plodnog tla. Nestašici vode pridonosi i njezino korištenje (oko 1.400 milijardi m³) za umjetno navodnjavanje. Simonis zaključuje članak tvrdnjom da orijentacija svjetske ekološke politike mora biti na preventivne strategije umjesto prilagođavanja.

Na kraju se prezentiraju dosadašnja iskustva u obliku rekapitulacije tijekom donošenja različitih koncepcija i drugih dokumenata po pojedinim područjima te se osvrće na teoriju katastrofa.

U drugom dijelu knjige, »Temelji« (*Bausteine*), pišu U. E. Simonis (o raspodjeli klimatskih problema), M. Musch (o globalnim emisijama metana i potencijalima smanjivanja), K. Banholzer (o *joint implementation* kao instrumentu globalne klimatske politike) U.E. Simonis (o upravljanju, *joint implementation* i certifikatima kao instrumentariju svjetske ekološke politike), J. Suplie (o politici globalne biološke raznovrsnosti), S. Büttner (o globalnoj politici tla), N. Lenssen (o atomskom otpadu), D. Oodit i U.E. Simonis (o globalnoj politici voda) te F. Biermann (o politici korištenja i zaštite mora). Ovo je i središnji dio knjige, koji u svakom prilogu donosi niz podataka o predmetu kojim se bavi, pa je stoga za naše čitatelje vrlo instruktivan.

Simonis, navodeći podatke o emisijama CO₂ po godinama i zemljama, ističe tri kriterija smanjivanja njegove emisije: proporcionalno jednake stope za sve zemlje, proporcionalno jednake stope za grupe zemalja (industrijske, nerazvijene) te količina dobivena prema broju stanovnika a izračunana prema ukupnoj svjetskoj emisiji po stanovniku (51–52). Upotrebljivom teorijom (M. Hassa) smatra »teoriju spoznajnog konsenzusa« (*epistemic consensus*), istodobno kao teoriju učenja, po kojoj bi se stvorile politički relevantne međunarodne mreže, jer nisu veoma važni samo politički nosioci nego i eksperti. Zanimljiv je prilog Jessice Supplie, »Globalna politika bioraznovrsnosti – konvencije i protokoli«. Dosad je na Zemlji identificirano oko 1,75 milijuna vrsta, a smatra se da postoji između 11 i 14 milijuna vrsta. S obzirom na tako velik broj vrsta, s antropološkog se stajališta postavlja pitanje je li tako velik broj vrsta uopće vrijedno štiti, ponajprije stoga što smanjivanje njihova bogatstva ne treba razumjeti kao dnevno evolucijsku posljedicu razvoja čovjeka kao vrste. Tek s industrijskim mjerilima razvoja započinje proces ubrzanog smanjivanja vrsta: najprije desetkovanje visokih sisavaca, a danas čovjek

ugrožava životne osnove gotovo svih organizama. Problem smanjivanja vrsta izaziva lančanu reakciju: prijeti životnom okolišu i samom čovjeku. Jer, ako nestane vrste, nestat će je zauvijek. Ona je neobnovljiva. Tako je 6000 vrsta jabuka na američkim farmama netragom nestalo; od 30.000 vrsta riže ostalo je desetak itd. Stanje ubrzanog nestajanja (uništavanja) mnogih vrsta označava se terminom »biocid« (Ehrlich i Ehrlich, 1992).

Inače, biološka raznovrsnost (*Biodiversity*, *Biologische Vielfalt*) kao termin u ekološkim diskusijama potječe od biologa Edwarda O. Wilsona (1986. godine na skupu u Washingtonu, »National Forum on Biodiversity«). Taj se pojam odnosi na sve vrste bilja, životinja i mikroorganizama (za razliku od pojma »genetska raznovrsnost«, tj. brojnost kombinacija gena unutar različitih vrsta i unutar jedne vrste).

Bioraznovrsnost ima svoju vrijednost. Dosad je najčešće prevladavao ekonomski kriterij, tj. shvaćana je kao »ekonomsko dobro«. U posljednje vrijeme se turizam pojavljuje kao korisnik bioraznovrsnosti – primjerice, safari, promatranje kitova i sl., što ukazuje na njezino »estetsko vrednovanje«. K tome je neki shvaćaju kao osnovu »etičkih vrijednosti«. Na intrinzičnoj vrijednosti bioraznovrsnosti utemeljena je biocentrična pozicija, a nasuprot tome utilitarističko razmišljanje i antropocentrična pozicija, koje polaze od ekonomske vrijednosti (neposredne i posredne). U globalnim razmjerima nedvojbeno se može izreći teza da su nerazvijene zemlje stvarna središta bioraznovrsnosti (128).

Poseban problem u zaštiti vrsta jest neriješeno pitanje odnosa prema bioraznovrsnosti (kao dobru vrijednom zaštite), shvaćenoj kao »javno dobro« i, s druge strane, kao »privatno dobro«.

Bioraznovrsnost predstavlja jedan od problema u odnosu (tj. konfliktima) »Sjevera« i »Juga«. »Jug« kontrolira zaštitu bioloških vrsta i pristup genetičkim resur-

sima, za što je zainteresiran »Sjever«, dok »Sjever« kontrolira tehnološki transfer i financijska sredstva i suverenitet nad genetičkim resursima, za što je zainteresiran »Jug«. Shvatimo li bioraznovrsnost kao »globalno dobro« koje mogu koristiti sve države, nastupa dilema nazvana »tragedy of commons«; shvatimo li je kao suvereno vlasništvo zemlje u kojoj jest, moraju se stvoriti međunarodni tržišni mehanizmi koji će je štititi od razaranja kratkoročnim ekonomskim vrednovanjem. Lenssen u svom članku »Atomski otpad – ekološki problem koji nikad ne nestaje« iznosi podatke o atomskom otpadu i njegovu stalnom nagomilavanju te o provizornim rješenjima. Zastupa tezu da stvaramo otpad koji će trajati milijunima godina i da nije pronađeno djelotvorno rješenje tog otpada. U svakoj zemlji koja je pokušala trajno riješiti ovaj problem, rješenja o odlagalištima sustavno su se, kao i danas, odlagala. Pritom su zastupana različita stajališta o mjestu odlaganja: odlaganje u more, u ledeno područje Antarktika, odašiljanje u svemir itd. Po tome, ako ni po čemu drugom, možemo tvrditi da je nastupilo »atomsko doba«. Međutim, još uvijek ispod 30 cm debelog betona i 60 cm zemlje u Americi leži atomski otpad od eksperimenta iz 1942. godine. Isplati li se ovaj rizik iz kojeg se dobiva svega 5% svjetske energije?

U trećem dijelu zbornika, »Poveznice« (*Verknüpfungen*) pišu: C. Helm (o okolišu i trgovinskoj politici) F. Biermann (o pravu naroda i svjetskoj ekološkoj politici), te C. Helm (o svjetskoj ekološkoj politici i ekonomskoj teoriji). Za čitatelje je možda zanimljiv Biermannov članak u kojemu pokazuje osnove i pravila prava naroda na okoliš na konkretnim primjerima iz kojih se vidi i evolucija ekološkog prava (upravo je tiskan i kao posebna publikacija). U jednom slučaju (1895.) u SAD-u ministar pravosuđa Harmom (Harmonova doktrina) potvrdio je suverenitet zemlje i pravo na aktivnosti u okolišu. Stotinjak godina skup UN-a o klimi proklamira

»zajedničku skrb čovječanstva« za klimu što znači ograničavanje suvereniteta svake zemlje i nužno sudjelovanje u zaštiti klime. Takvim proklamiranjem smanjuje se tradicionalno shvaćena jednakost država i suverenitet nacionalnih država (262), jer, s jedne strane imaju obvezu djelovati na svom teritoriju, a, s druge strane, sudjelovati u globalnom ekološkom dobru.

Zanimljivo je da se 1977. godine u dodatnom protokolu ženevske konvencije Crvenog križa (iz 1949.) ističe kako se i u ratu mora štiti okoliš. Pa ipak, svjedoci smo korištenja okoliša kao ratnog sredstva.

Problem ekološkog prava postupno se proširuje od međudržavnih pitanja na internacionalno polje. Neka pitanja, kao što je klima i bioraznovrsnost, shvaćana su kao »zajednički resurs«. Osamdesetih godina neke države su pokušale takav status proširiti i na atmosferu kako bi se uspostavila pravila zaštite i norme ponašanja. 1988. godine skup UN-a na Malti predložio je da se klima proglasi »zajedničkim naslijeđem čovječanstva«. Još prije je u jednom ugovoru (1979.) proglašen Mjesec i druga svemirska tijela »zajedničkim naslijeđem čovječanstva«, što je stupilo na snagu 1984. godine.

Zborniku je pridodana bibliografija o svjetskoj ekološkoj politici (291–321).

Zbornici imaju prednost u tome što mogu predstaviti više autora i različita stajališta. Moguće slabosti su u nejednakim teorijskim razinama tekstova, katkad nedorečenostima, djelomičnim ponavljanjima ili pak u nedovoljnoj koherentnosti polja koje obrađuju. Ovaj zbornik trpi prigovor »raznolikosti« u kojoj prevladavaju dijelovi nad cjelinom. Međutim, uzmemo li u obzir činjenicu da se radi o nastojanjima, prije svega urednika Simonisa, za izgrađivanje osnova svjetske ekološke politike, onda je sektorski pristup razumljiv, jer on danas ponajbolje održava svjetsku ekološku politiku. Ipak, *Weltumweltpolitik* polazi od optimističnog uvjerenja o mo-

gućnosti i nužnosti takve politike, pokušava utvrditi neke temeljne probleme koji bi je tvorili i, konačno, stavlja ovu temu trajno na »dnevni red«. Glede toga može se reći da se radi o nastojanju sistematiziranja onih problema koji tvore novo političko polje odnosa prema okolišu i njegovo svjetsko ekološko značenje.

Literatura:

- Altwater, E. (1992). *Der Preis des Wohlstands*. Münster.
- Attali, J. (1996). *Strahlende Geschäfte*. Darmstadt.
- Bruch, M. i Krebs, H. P. (1996). *Unternehmen Globus*. Münster.
- Bruckmeier, K. (1994). *Strategien globaler Umweltpolitik*. Münster.
- Ehrlich, P. R. i Ehrlich, A. H. (1992). The Value of Biodiversity. *AMBIO*, 21(3):219–226.
- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Stanford.
- Kreutzberger, W. (1992). Das Gottesvolk in der Wildnis. Vom Ursprung des politischen Messianismus in den USA. *Leviathan*, lipanj 1992:252–267.
- Küng, H. (1990). *Projekt Weltethos*. München.
- Supek, R. (1973). *Ova jedina zemlja*. Zagreb.

Ivan Ćifrić

Alain Peyrefitte

LA SOCIÉTÉ DE CONFIANCE

Essai sur les origines et la nature du développement

Editions Odile Jacob, Pariz, 1995, 556 str.

Knjige o problemu razvoja obično ne izazivaju neku veliku kulturnu pozornost. Njihova relevantnost ostaje u granicama akademskog teorijskog mišljenja, s većim ili manjim odjekom u institucionalnom pogonu ekonomske, političke i socijalne prakse. Međutim, knjiga Alaina Peyrefittea o kojoj je ovdje riječ (*Društvo povjerenja. Ogled o podrijetlu i naravi razvoja*) iznimka je od tog pravila. Njezin je izlazak popraćen pravom bujicom ko-